

VLADIMIR GEIGER, IVAN JURKOVIĆ, Što se dogodilo s Folksdojčerima? Sudbine Nijemaca u bivšoj Jugoslaviji, Izdanje Njemačke narodnosne zajednice (Volksdeutsche Gemeinschaft), Zagreb, 1993., 144 str.

Na završetku prvoga svjetskog rata živjelo je na jugoslavenskim prostorima oko 500.000 Nijemaca, a 1981. popis pučanstva registrirao je samo 8.712 Nijemaca i 1.402 Austrijanaca. S područja bivše Jugoslavije nestali su Nijemci, iako su ovdje imali svoje domove, svoje škole, svoja društva, svoje grobove. O procesu dolaska Nijemaca na podunavske prostore Južnih Slavena i njihova postupnog nestajanja pišu prvi put hrvatski povjesničari Vladimir Geiger i Ivan Jurković. Posrijedi je također genocid u širem smislu, jer je od državotvornog naroda Habsburške monarhije u 18. stoljeću nastala manjina, koja je poslije 1918. eliminirana političkim i administrativnim sredstvima, nakon što je močvarna područja na kojima su se naselili pretvorila u najplodnosnija polja Europe. O odlasku, odnosno protjerivanju pisali su do sada samo Folksdojčeri, te su u nizi Heimatbüechera (domovinskih knjiga) obradili ovu temu po mjestima, regijama i u cjelini, a onda su Josef Volkmar Senz i Josef Beer završili sintezu te povijesti. Na drugoj strani, pisali su o Nijemcima u Bačkoj, Baranji i Srijemu samo srpski povjesničari velikosrpske orijentacije nametnuvši Folksdojčerima »kolektivnu krivnju« zbog njihova pristajanja uz politiku Hitlerova Trećeg Reicha. Od ovih radova nešto je objektivnija samo doktorska disertacija Zdravka Krnića, obranjena na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 1988. godine, a radena na arhivskoj građi i drugim primarnim izvorima, premda su se i njemu potkrali neprimjereni izrazi koji se ne mogu primijeniti ni na jedan narod ili narodnosnu skupinu u cjelini, a osim toga Krnić ne istražuje poslijeratnu sudbinu Nijemaca u socijalističkoj Jugoslaviji, kada je završen dobro planirani proces eliminacije ove nekoč najveće narodnosne skupine u zemlji.

Upravo stoga, a radi njene cjelovitosti i objektivnog prikaza, treba posebnu pozornost posvetiti nevelikoj knjizi Geigera i Jurkovića, koja daje potpunu informaciju o onom što se dogodilo i koja se dokumentirano poziva na literaturu i sjećanja, ali, dakako, ne i na arhivsku građu, koja još nije pristupačna istraživanju.

Knjiga je podijeljena u dva osnovna dijela. U prvom dijelu, nakon predgovora i prikaza stanja u njemačkoj historiografiji i publicistici o toj temi, autori prikazuju Nijemce od njihova doseljenja na prostore Južnih Slavena pa do raspada Austro-Ugarske Monarhije, negirajući da se radilo o germanizaciji Podunavlja i stavljajući težište na postavke fiziokrata da je zemlja jedini izvor bogatstva države. Vrlo dokumentirano opisuje se i njihov život između prvog i drugoga svjetskog rata, kada pod presijom državne politike i Njemačke stranke 1929. dolazi do sve većeg utjecaja nacističke Njemačke, koja je nudila zaštitu i ostvarenje sna o »velikom životnom prostoru«. Pod utjecajem velikosrpske i radikalne politike na našim prostorima otpor pronacističkih struja je manji nego u demokratskim i slobodnijim sredinama, pri čemu bi trebalo jače naglasiti ruralnost njemačke manjine u Jugoslaviji.

Na nekoliko stranica u poglavlju »Drugi svjetski rat i jugoslavenski Nijemci« navedene su sve relevantne činjenice. Spomenuto je i osnivanje partizanske čete Ernst Thälmann 15. kolovoza 1943., koja je bila sastavljena od antinacista njemačke narodnosti i dezertera Wehrmachta, a i apatinski župnik Adam Berencz, koji je izdavao tjednik *Die Donau*, djeluje antinacistički. Usprkos tome događaji nisu išli na ruku njemačkoj narodnosti i zbog ugroženosti imovine i života započinju već u prvoj polovici 1944. evakuacije, koje potkraj godine postaju sve masovnije, osobito s područja Slavonije, Srijema i dijela Baranje.

Drugi dio knjige odnosi se na sudbinu Nijemaca u Titovoj Jugoslaviji i taj dio knjige je velik doprinos historiografiji i poticaj da daljnja istraživanja. Poglavlja nose nazive »Pod teretom kolektivne krivice«, »Gubici Folksdojčera u Jugoslaviji«, »Zatiranje imena«, »Logori«, »Konfiskacija i nacionalizacija njemačke imovine«, dakle, sve elemente koji su

uzrokovali nestanak Nijemaca na jugoslavenskim prostorima i »Promjenu nacionalne strukture«, što je i naziv zadnjeg poglavlja u ovom dijelu. Knjiga ima i pogovor, popis izvora i literature, sažetak na njemačkom jeziku, a opremljena je i s nekoliko slika.

Autori su uspjeli znanstveno-popularno i kritički, bez ikakvih pretjerivanja opisati sudbinu njemačke narodnosne skupine na južnoslavenskim prostorima. Knjiga je pisana bez većih detalja, ali zainteresiranog čitaoca upućuje na literaturu. Čitaocu zaključci nisu nametnuti, nego se izvode iz samih zbivanja. Dakako, nisu opisani svi elementi života Nijemaca u Jugoslaviji, kao ni izvršena psihološka analiza ponašanja u određenim presudnim trenucima, već je težište stavljeno na ono što je utjecalo na njihov politički položaj i što se može dokumentirati. Ovom je knjigom skinut veo tajne sa života Folksdojčera, te se s ovom temom mogu sada upoznati i oni koji ne poznaju njemački jezik. Zaključak je da su zbog stvorenih bogatstava Nijemci doista morali otići pod pritiskom, iako su stvorili osnovu na kojoj se danas živi na području Vojvodine. Po opsegu i dalekosežnosti posljedica egzodus Nijemaca je najsudbonosniji događaj koji se zbivao na južnoslavenskim prostorima do ovoga najnovijeg rata Srba i Hrvata, gdje se već prokušani recept primjenjuje i na Hrvate.

Neka mi bude dopušteno da prevedem posvetu uspomeni Podunavskih Švaba. Ona glasi: »Našim mrtvima u spomen. Onima koji leže na razorenim grobljima. Onima koji su svoj život u obadva svjetska rata morali žrtvovati za rodni kraj i domovinu. Onima koji su protjerani iz domova i s imanja, u Titovim koncentracionim logorima morali trpjeti glad i koji su oduučeni u ruske radne logore jasno nestali u prošlosti.«

To je istina ove knjige. Jedan izvanredan napor mladih autora donio je izvanredan rezultat vrijedan evidencije i daljnjih istraživanja.

Mira Kolar-Dimitrijević

JOSEF VOLKMAR SENZ, Geschichte der Donauschwaben. Von den Anfängen bis zur Gegenwart, Amalthea Verlag, Beč-München, 1993., 280 str.,

Germanska, odnosno njemačka prisutnost u istočnoj i jugoistočnoj Europi redovito je uvjetovana migracijskim kretanjima viška stanovništva u matičnim zemljama, od onih zabilježenih u kasnoj antici preko migracija u srednjem vijeku do najnovijeg doba. Najvažniji su, svakako, njemački kolonizacijski valovi u 18. i 19. stoljeću. Pri tome ne smijemo zaboraviti da je najveći dio tih zemalja bio pod Habsburgovcima. Očito je da je njemačko naseljavanje Podunavlja bilo motivirano ponajprije gospodarskim razlozima.

Njemačke koloniste i njihove potomke domaći je, starosjedilački živalj nazivao Švabama (Schwaben), a mnogi od njih, kao i brojni njemački autori, koriste taj naziv pa skupinu njemačkih naseljenika na jugoistoku Europe nazivaju Podunavskim Švabama (Donauschwaben). Izraz je stvoren nakon prvoga svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske monarhije kao kolektivan naziv za Nijemce u prijašnjoj Ugarskoj. Iz Švapske potječe samo manji dio doseljenika, a znatno više iz Bavarske, Hessena, Pfalza, Lotaringije, Saara i Sudeta te nekih drugih njemačkih pokrajina. Stoga se tajna njihova imena (naziva) u podunavskim zemljama može možda (uz niz drugih i različitih tumačenja) objasniti i time što je među došljacima na početku kolonizacije bilo relativno puno Švaba. Njemački autori Podunavske Švabe smatraju »novim njemačkim plemenom« (neuen deutschen Stamm). Nova narodna tvorevina, nastala stapanjem sunarodnjaka iz različitih njemačkih krajeva,